

UDK821.163.42.09 Deželić, V.
Izvorni znanstveni rad
Primljen 20. siječnja 2015.
Prihvaćen 20. ožujka 2015.

HRVOJKA MIHANOVIĆ SALOPEK

Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb
Opatička 18, 10000 Zagreb
hrvmihan@hazu.hr

DUHOVNO PJESNIŠTVO VELIMIRA DEŽELIĆA STARIJEG

U radu se prikazuje djelatnost Velimira Deželića starijeg (1864. – 1941.) kao potpredsjednika Hrvatskog društva sv. Jeronima u Zagrebu i kao značajnog suutemeljitelja udruženja – „Kolo hrvatskih književnika“ 1913. Zbog pjesnikova izrazitoga katoličkog usmjerenja, njegov je književni rad u doba Jugoslavije bio zapostavljen. U novije se vrijeme probudio interes za Deželićeve povijesne romane, a u ovome radu iznova se analizira i revalorizira Deželićeva poezija kršćanskog usmjerenja i stavlja u kontekst kasnoromantičarskoga izražajnog pravca. Posebice se razmatra uloga i snažan odraz marijanske pobožnosti unutar Deželićeva pjesništva duhovnog nadahnuća.

Ključne riječi: Velimir Deželić, Kolo hrvatskih književnika, marijanska pobožnost, poezija kršćanskog usmjerenja

U hrvatskoj književnosti, kulturi i kršćanskoj duhovnosti važan trag je ostavio Velimir Deželić, stariji (1864.-1941.) autor više od dvadeset zbirki povijesnih romana, pjesama, književnih studija, eseja, ogleđa, biobibliografskih jedinica i prijevoda, jedan od prvih stručnjaka hrvatskog bibliotekarstva i vodeći leksikograf svojega vremena. Deželić je živo sudjelovao u kulturnom životu kao član Društva hrvatskih književnika, odbornik i član Matice hrvatske, suosnivač Braće Hrvatskog Zmaja, podpredsjednik i djelatnik Hrvatskog društva sv. Jeronima, predsjednik humanitarnog društva «Dobrotvor», a utemeljio je 1913. sa skupinom književnika kršćanskog usmjerenja udruženje «Kolo hrvatskih književnika». Deželićev humanitarni rad kao predsjednika društva

uzajamne narodne pomoći „Dobrotovor“ od 1907., koje je još davne 1877. osnovao njegov otac Gjuro Stjepan Deželić, postaje 1909. pratemelj stvaranja Društva za spasavanje (današnje Hitne pomoći grada Zagreba) i pokazuje da je on bio izrazito socijalno angažiran i praktično poduzetan u smislu pomoći socijalno ugroženim sugrađanima. Pored toga, djelovao je kao urednik književnog časopisa «Prosvjeta» (od 1893. do 1911.), a pokretač je 1. stručnog knjižničarskog časopisa «Hrvatski bibliofil» 1905. godine. Deželić se među prvima pridružio Hrvatskom katoličkom pokretu, na čelu s biskupom Antonom Mahničem, te je bio 1900. prvi tajnik hrvatskoga katoličkog kongresa, a predsjedao je kao laik 1. hrvatsko-slovenskim katoličkim kongresom u Ljubljani 1913. i 1. hrvatskim euharistijskim kongresom 1923. u Zagrebu. Zbog uzornoga katoličkog angažmana i karitativnog djelovanja papa Pijo XI. odlikovao je 1922. Deželića viteškim redom Grgura Velikog. Svoja kršćanska i humana načela prakticirao je do kraja života u javnom životu, a svjedočio i skladom vlastite uzorne obitelji unutar koje je odgojio devetoro djece.

Upravo zato što se Deželić isticao kao gorljivi rodoljub, istaknuti katolički intelektualac i promicatelj srednjoeuropske građanske kulture, kroz dugo doba jugoslavenske hegemonije njegov je kulturno-književni doprinos ostao zapostavljen, prešućen i potisnut u zaborav. Tek u novije vrijeme uspostavljanja hrvatske države, jača interes za kritički pristup njegovom djelu, te su o njegovom književnom, ali ponajviše proznom romanesknom spisateljstvu¹, pisali studije dr. Krešimir Nemeč², dr. Dubravko Jelčić³, dr. Nedjeljko Mihanović⁴, dr. Julijana Matanović⁵, dr. Ivana Plejčić⁶ i Alojz

¹ Najveći dio Deželićeva opusa čine njegovi povijesni romani starčevićanskog usmjerenja u kojima je budio ljubav za hrvatsku povijest, za jačanje nacionalne svijesti i poticao ideje o hrvatskoj državnoj samostalnosti: *Prokleti grad, U buri i oluji, Hadžibova kob, U pandžama lava, U službi kalifa, Prvi kralj, Mandaljena pobjednica, Petar Krešimir, Hrvatske slave sjaj, Majka velikoga kralja*, koji su u vrijeme osamostaljenja Republike Hrvatske doživjeli i brojna svoja ponovljena izdanja.

² Krešimir Nemeč: *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, „Znanje“, Zagreb, 1998.

³ Dubravko Jelčić: „Deželići u hrvatskoj književnosti“, *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 37-40.

⁴ Nedjeljko Mihanović: „O umjetničkoj strukturi Deželićeva književna djela“, *Forum*, god. XXXI, knj. LXIV, br. 12, Zagreb, 1992.; str. 503-507, Isto i u *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 41-46.

⁵ Julijana Matanović: „Prokleti grad Velimira Deželića (dijaloško čitanje)“, u knjizi: *Velimir Deželić: Prokleti grad*, (prir. J. Matanović), „Školska knjiga“, Zagreb, 1995.; str. 94-95; J. Matanović: „Izvlačenje iz zaborava“ u knjizi *Krsto i Lucijan*, Zagreb, 2003.

⁶ Ivana Plejčić: „Deželićeva Krešimirijada“, *Književna revija, Osijek*, god. 34, br. 1-2, 1994.

Getliher⁷. O pojedinim njegovim pjesničkim zbirkama pisani su osvrti i recenzije, ali zadnjih 70 godina pao je interes za Deželićev pjesnički rad i dosad nitko nije sagledao autorovo pjesništvo u cjelini. Upravo zbog tih razloga potrebno je ispraviti nepravdu i revalorizirati tog nadarenog pjesnika, posebice u okviru tematike duhovnog nadahnuća, gdje je i ostavio najjači trag.

Cjelokupan Deželićev književni rad ima svoje čvrsto uporište u programskom konceptu Augusta Šenoe i Franje Markovića koji su uzdizanje narodnog duha smatrali jednim od vodećih ciljeva književne djelatnosti. Iako Deželićevo prozno i pjesničko stvaranje nastaje u doba Hrvatske moderne, neorealizma i početka ekspresionizma, njegov izražaj i nadahnuće ostaju u okrilju tradicije romantizma. U cjelini njegova stvaralaštva osjeća se, pored Šenoe, prozni utjecaj Augusta Harambašića, Josipa E. Tomića, Eugena Kumičića, a u poeziji Đure Arnolda, Ivana Trnskog i Harambašića te izbija načelo tzv. Starih (među koje ubrajamo Kerubina Šegvića, Izidora Poljaka, Milana Pavelića, Jovana Hranilovića, Đuru Arnolda, Ferdu Rožića, Ljubomira Marakovića, Ivana Ev. Šarića, Petra Grgeca, Matu Ujevića, Josipa Andrića i krug ostalih djelatnika skupljenih oko biskupa Antona Mahnića) koji su od književnosti zahtijevali da bude nositeljica rodoljubne i etičko-odgojne uloge. Poneseni Matoševim larpurlartizmom, nasuprot Starih, konfrontirala se skupina tzv. Mladih (među kojima su djelovali Vladimir Vidrić, Milivoj Dežman, Rikard Katalinić Jeretov, Milutin Cihlar Nehajev, Milan Begović, Ivo Vojnović, rani Nazor i drugi), a zagovarali su primat estetske funkcije književnosti i ključnu važnost jezičnog oblikovanja. Njihovi stavovi temeljili su se na krilatici koju je izrekao francuski simbolist i zastupnik „čiste poezije“ Stéphane Mallarmé: „stihovi se ne prave idejama nego riječima“. I jedan i drugi pravac pružio je svoj doprinos hrvatskoj poeziji, oba su podrazumijevala suodnos i sraz ideje i umijeća jezične oblikovnosti, ali su se ipak razlikovali po koncepciji svojih prioriteta. Nedvojbeno, pjesnička djelatnost Velimira Deželića starijeg našla se je u nezahvalnom procijepu između dva različita razmišljanja o razvojno-kreativnom pravcu budućeg kretanja hrvatske književnosti, poznatom u književnim povjesnicama kao polemička borba između tzv. Starih i Mladih. Upravo polemička razmimoilaženja bila su uzrokom i određenih potonjih kritičarskih predrasuda prema katoličkim pjesničkim neoromantičarima i modernistima, prisutnim osobito kod kasnijih književnika i kritičara krležijanskog kruga.

⁷ Alojz Getliher: „Velimir Deželić, luč katoličanstva u Hrvata“, *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 51-60

Međutim i sam pjesnički put Velimira Deželića st. imao je svoje varijacije, tematske i izražajne oscilacije. Tijekom života Deželić je objavio sljedeće zbirke poezije: *Pjesme*, nastale 1898. tiskane 1899. u Zagrebu u tiskari Antuna Scholza; *Kopnom i morem*, Zagreb, tisk. A.Scholza, 1900.; *Zvuci iz katakomba*, Zagreb, tisk. A. Scholza, 1. izdanje 1902., 2. izd. „Pijev društva“ u Zagrebu 1924., te posljednja zbirka pjesama *Kraljica Hrvata*, Zagreb, HKD sv. Jeronima, 1936. Posebice su mu značajni ciklusi pjesama vjerske tematike objavljeni u časopisu „Hrvatska prosvjeta“, a među njima *Filia regis*, 1921.⁸ Godine 1923. Deželić je spjevao i svoju rodoljubno-vjersku pjesmu *Hvali Sion*, koja se pjevala kao neslužbena, ali omiljela himna Hrvatskog katoličkog pokreta, a i danas pojedine njegove uglazbljene stihove pronalazimo unutar crkvenih pjesmarica.⁹

Stekavši doktorat filozofije Velimir Deželić je 1897. stupio u službu bibliotečnog pristava, a od 1911. postao je i ravnateljem tadašnje Kraljevske sveučilišne knjižnice u Zagrebu. U toj ustanovi Deželić je proveo 25 godina, od toga više od trećine kao njen ravnatelj, te je za njegova mandata i izgrađena secesijska, tada vrlo moderno opremljena zgrada nekadašnje NSK, tj. današnjeg sjedišta Državnog arhiva i Metropolitane.¹⁰ Svoje bibliotekarsko znanje Velimir Deželić je upotpunjavao znanstvenim putovanjima u strane knjižnice koje je sam financirao. Proučio je Nacionalnu biblioteku Viktora Emanuela u Rimu, papinsku biblioteku u Vatikanu, knjižnicu *Marziana* u Veneciji, nacionalnu biblioteku u Firenzi, narodnu biblioteku u Napulju, te knjižnice u Beču, Grazu, Pragu, Krakovu, Lavovu, Budimpešti, Dresdenu, Leipzigu, Breslavi i Hamburgu. Na njegovo pjesništvo, najviše traga ostavila su putovanja po Italiji. Nakon puta 1897. (kojeg mu je kao nagradu financirao za doktorat otac Gjuro) napisao je 77 soneta koje je objavio u zbirci *Kopnom i morem* 1900., a u okviru hodočasničkog puta u Rim 1900. nastalo je nadahnuće za pjesme *Zvuci iz katakomba*, 1902. Potom je 1903. preko Rijeke, Ancone, Loreta, Napulja i Rima proteklo i Deželićevo 3. putovanje po Italiji sa suprugom Tonkom, a na kojem su posjetili značajna marijanska svetišta na Trsatu i u Loretu, što je još jače djelovalo na marijansko pjesničko usmjerenje Velimira Deželića.

⁸ Ciklus duhovnih pjesama *Filia regis* posvećen je časnoj sestri Huberti Šošćarić, a objavljen je u časopisu „Hrvatska prosvjeta“, 8/1921., 1/5.

⁹ Deželićeve pjesme, a osobito stihove *Kraljice svete krunice* pronalazimo u više suvremenih pjesmarica kao npr. *Najljepše Gospi*, Zadar, 1997., *Himnu Blaženoj Ozani*, uglazbili su Božidar Širola i Ivo Brkanović, a Božidar Širola također je uglazbio i *Majku Božju od Kamenitih vrata*.

¹⁰ Opširnije podatke o bibliotekarskom i leksikografskom radu Deželića nalaze se u radovima: Đuro Deželić, Dora Sečić, Milovan Petković: *Dr. Velimir Deželić stariji (1864.-1941.)* Zbornik radova, Braća Hrvatskog Zmaja, sv. XXV., Zagreb, 2002., str. 65-69; Mladen Deželić: „Velimir Deželić i Sveučilišna knjižnica u Zagrebu“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, god. 33, Zagreb, 1990., str. 1-30

U prvoj objavljenoj zbirci *Pjesme* nalazimo skupljene autorove pjesme koje su prethodno tiskane u različitim časopisima («Vienac», «Nada», «Prosvjeta») i u njoj preteže tipična romantičarska svjetovna tematika: ljubavne pjesme, rodoljubne, pejzažne. No i unutar prve zbirke pronalazimo pjesme kršćanskog nadahnuća: *Hiponski pustinjak* pjesma posvećena sv. Augustinu, te *Dixit Dominus*, u kojoj se naglašava snaga Božje ljubavi. Osobito je zanimljiva pjesma *Put do sreće* iz koje je razvidno da su pjesnika u mladenačkim godinama privlačili razni filozofski svjetonazori, među kojima je i proučavanje indijskih knjiga i traženje puta prema dosizanju nirvane. U pjesmi se ukrasnim romantičarsko-secesijskim bajkovitim rekvizitima, koji podsjećaju na Maeterlincka, opisuje životni put mislioca Vismatre u traganju za srećom. U parabolično-alegorijskom prizoru Vismatra kroz apoteozu ljepote pronalazi u zlatnom indijskom dvoru svoju sreću - kraljicu svojeg života kojoj se svi ljudi klanjaju, da bi se tek u završnoj poanti pjesme otkrilo da je ona lik smrti. Ovaj omiljeni motiv smrti koja dijeli zemaljsku pravdu i izjednačava sve staleže, nalazi se i unutar srednjovjekovne kršćanske tradicije, u djelu *Specculum peccatoris* sv. Augustina. Ipak, Deželića u ranoj fazi zaokupljaju egzotični, tajanstveni, alegorični prizori koji pod utjecajem europskog romantizma pokazuju probuđeni interes za putovanja u egzotične krajeve, te zanimanje za oblike bajke i legende koje pružaju zahvalan okvir za romantičarsku zanosnu, metaforičnu deskripciju.

Pišući o pregledu Deželićeve poezije Ferdo Rožić¹¹ je u prvim objavljenim pjesmama uočio Deželićev panteizam i zanos za egzotične istočnjačke religije, kao i obilježja romantičkog sanjara koji je ispunio programatsku romantičarsku krilaticu Victora Hugoa: "Zanosite se svime!". Nedjeljko Kujundžić u mladenačkim Deželićevim pjesmama navodi prisutnost panteističkog budizma u kojem se zbiva izjednačavanje pojedinačnoga s apsolutnom sviješću brahmana.¹²

Pored zamjetnog prisustva uznositih sanjarskih težnji, Deželićeva neoromantičarska svjetovna poezija nerijetko je bila sklona i kontrastnom upadanju u sjetu, razočaranje i osjećaj boli, što je opet čini bliskom Byronovom Childe Haroldu i romantičarskoj izražajnoj auri eksponiranja Weltschmerz-a. U doba svoje mladosti i rane ženidbe Deželić je naginjao pisanju ljubavne platonističke romantične poezije (čitav ciklus ljubavnih motiva «Đurđice» posvećen je supruzi Tonki). Tek s parcijalnim unosima pjevanja po uzoru na narodne pjesme (npr. Deželićeva pjesma *Moja draga* koja podsjeća na Frankopanove

¹¹ Ferdo Rožić: „Književno-beletristički rad dra Velimira Deželića“, Hrvatska prosvjeta, god. I, br.3, Zagreb, 1914.; str. 133-141

¹² Nedjeljko Kujundžić: "Socijalni etos Velimira Deželića st. " *Velimir Deželić stariji* – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 97-104

zganke tj. dijačke junačke na narodnu) autorova romantična ljubavna poezija zadobiva ponešto erotičnije tonove, iako je to većinom tipična idealistička i sjetna romantičarska ljubavna poezija koja se nadograđuje na Vrazove *Dulabije*.

Soneti *Kopnom i morem* nastali su (kako je razvidno već i iz samih naslova pjesama) usporedo s mjestima i gradovima koje je autor posjetio na svom studijskom putovanju 1897. od Zagreba, preko Slovenije (Ljubljana, Bled, Prešernov grob u Kranju), Italije (Trst, Venecija), hrvatskih jadranskih gradova (Pula, Rovinj, Zadar, Šibenik, slapovi Krke, Split, Hvar, Dubrovnik, Boka kotorska) preko Mostara, Sarajeva, Banja Luke, Travnika, Broda na Savi i nazad do Zagreba. U tim sonetima Deželić je dao oduška svojoj povijesno-putopisnoj erudiciji i domoljubnom zanosu, stvorio je niz slikovitih i plastičnih opažaja vještog i nadahnutog opservatora, ali je u izražajno pjesničkom smislu odabirom zahtjevne i stroge versifikacijske forme pomalo „sam sebi nekako svezao ruke“.¹³ I unutar te zbirke pronalazimo neizostavne točke kršćanske duhovnosti koje se očituju u pjesmama *Assunta* (posvećenoj slici i liku Bogorodice na Tizianovoj slici), *Marija Zvijezda*, *Trapiste*, koje su obje posvećene samostanu i životu trapističkih redovnika u glasovitom istoimenom banjalučkom samostanu.

Međutim, u *Zvucima iz katakomba* Deželić se trajno i s novoprobeđenom dubinom izraza okreće vjerskim temama. U snažnim, romantičarski afektivno naglašenim, kontrastnim slikama prikazani su kao antipodi dva svijeta: svijet perverzije, poremećene okrutnosti, zasićenja u preobilju i rastućeg rasula starog Rima te nasuprot tome - skromni, nevini, idealistični svijet prvih kršćana koji podnose mučeništvo zbog svojih uvjerenja i prenose idućim generacijama načela duboke vjere i kršćanskog humanizma. Upravo kao što nam to nagoviještava i naslov Deželićeve zbirke, gotovo sve pjesme su nastale potaknute pjesnikovim religioznim zanosom koje je doživio hodočasnički pohađajući i uživljavajući se u sudbine prvih kršćana u rimskim katakombama, što se osobito očituje u pjesmama *Svjetlo*, *Strepite*, *Kumirima*, *Zvijezda*, *U danima kušnje*, *Pjesma patnika*, *Mučenica*, *Nadgrobna ploča*, *Roma*, *U dubinu katakomba* i dr. Znatni dio pjesama nastao je i kao neposredni iskaz osjećanja samog pjesnika koji sve jače raste u vjeri, napušta zemaljska prozaična zadovoljstva i sve više se posvećuje životu duhovnosti i dubokih vjerskih načela, pa iz tih pobuda nastaje ciklus *Pjesme neofite*, *Slabo je tijelo*, *Sjećanje*, *Duša*, *Cvjetna poljai* i dr. Na samom početku zbirke nalazi se narativna poema u stihovima *Lidijina ruža* koja opisuje predaju o obraćenju poganina koji se preneražen Lidijinom žrtvom iz nasilnika pretvara u vjernika. Iako je sadržaj ove poeme

¹³ Ante Petradić: „Velimir Deželić“ u knjizi *Studije i portreti*, Zagreb, 1905.; str. 86-104

priličito nalik pučkoj popularnoj hagiografskoj literaturi, u poemi nas impresionira pjesnikov bogati leksik i bujna deskriptivna ornamentacija prepuna pojmova iz helenističke i biblijske provenijencije i to čini autorove pjesničke dosege estetski bogatim i privlačnim. Potonje pjesme strukturom su još uspjelije, jer pored soneta učestalo pronalazimo i antičke strofe, safinu strofu (3 jedanaesterca i završni peterac), strofu sličnu asklepiadskoj (3 šesnaesterca i završni osmerac), te šesnaesteračke pjesme koje na principu metričko-toničkog načela odražavaju svečanu intonaciju latinskog heksametra, npr. *Tiho u noćnome hladu*. Možemo zaključiti da se uz romantičarska obilježja u ovom ciklusu vrlo uspješno očituju u leksiku i metrici i pseudoklasicističke karakteristike. U ovom ciklusu Deželića obilježava bogati neoklasicistički leksik, koji se miješa s ukrasnom secesijskom ornamentacijom, koja osobito obiluje uporabom usporedbi iz svijeta dragog kamenja, kovina, minerala, a potom i florealnog svijeta, kao npr. alemi, safiri, zefir pramaljetni, kristalni dvori, grimiz, zlato, mjedenozlatno svjetlo, ciparsko grožđe, libanonski cedar, nojeve lepeze, mirta, miris narcisa, miris opojnih ruža, vrtovi lijerova puni, lotos cvijeće i dr. Raskošno dočaravajući atmosferu iz vremena prvih kršćana Deželić koristi pojmove i embleme koji pripadaju helenističkoj i biblijskoj tradiciji, pa se tako unutar njegovih pjesama pojavljuju kao označnice svijeta poganskog Rima: hesperske zlatne jabuke, stoglave hidre, Erinije (božice osvete), Bakho – rimski bog vina i uživanja, rimske bakanalije, nektar, ciparsko vino, starogrčko božanstvo šume – Pan, vestalke, nimfa Klitija – kao simbol razbludne napasti, ambrozijska ćut, sfinge, Kronos – grčko-rimski bog vremena, Jupiter – rimski gromovnik, Venera – rimska božica ljubavi, vučica divlja – simbol odrastanja Romula i Rema i dr. Usporedo prisutne su i označnice kršćanstva: vizija rajskog Jeruzalema (prema opisu Ivanovog otkrivenja), janje bijelo, ptica pelikan – simboli nevine žrtve prvih kršćana koja ujedno simbolizira i Kristov lik, palmina grana – simbol mučeništva svetaca, uljenica – simbol svjetlosti mudrih djevica, njive rajске, ribe na stijenama – simbol prvih kršćana, serafska truba na posljednjem sudu, ljiljan bijeli – kao simbol nevinosti, ljubičica čedna – kao simbol skromnosti i samozatajnosti, ruža grimizna – kao simbol mučeničke krvi, košuta – simbol nedužnosti, grimizni plašt – simbol mučeništva i dr. Ponekad se ove dvije civilizacijske tradicije i isprepliću, kao u prizoru kad mučenica Lidija zamišlja lik Krista u viziji viteza koji se vozi sunčanim kolima kao Helije, rimsko božanstvo Sunca. Deželićevo pjesništvo odlikuje moć imaginacije, dojmljivost i plastičnost pojedinih slika, kad primjerice opisuje iskušenja cjelova nimfe – vrućih kao sunce saharškog žara ili u pjesmi *Sjećanje* oslikava tipičan klasicističko-romantičarski krajolik: ribnjak s labudom i nimfom obasjan mjesecinom, gdje se kraj obližnjeg sarkofaga pjesnik odriče iskušenja mladosti, poganskih

idola i usmjeruje prema nebeskoj duhovnosti. Pojedine klasicističke scene asociraju nas na sličnost između Deželića i Vladimira Vidrića. Međutim, Vidrićeva opservacija je kombinacija hedonizma i lucidne rezignacije nad zbiljom života, a Deželićev prikaz estetski lijepog je pun zanosnog duhovnog idealizma, dok je u opisu tjelesno lijepog uvijek zamjetna pokajnička nota koja sadrži svijest o raspadljivosti zemaljskog. U pojedinim pjesmama gdje se opisuje prkos nepravedno potlačenih rimskih robova, proganjanih kršćana, osjećamo i anticipaciju Kranjčevićeve buntovnosti, kao npr u *Pjesmi patnika*: „Verige nam režu meso, krv se naša lije, skršeno je naše tijelo, duša naša nije.“ Ipak, Deželić je primarno izdanak romantizma, njegove scene obilježava idealistička himnička intonacija, naglašeni kontrasti između truleži pokvarenog rasula civilizacije i ekstatičnog prikaza prvih kršćana koji dobrovoljno polažu svoj život za vjeru. Pritom je Deželić realizirao i više antologijskih pjesama u ovoj zbirci npr. *Svjetlo, Klitiji, Kumirima, Tiho u noćnome hladu, Strepite, Nadgrobna ploča* i posebice *Roma*, dojmpljiva alegorijsko-simbolična vizija propasti starog Rima. U ovoj najzrelijoj svojoj zbirci Deželić je pružio svoje iskreno ganuće i doživljaj probuđene vjere, nadahnut svojim prolaskom kroz katakombe, a pritom je u metričko-versifikacijskim strukturama i u stilu stvorio uspjeli romantično-klasicistički izraz.

Kroz više pjesama pjesnik kroz punoću doživljaja i izrazom bogatog ukrasnog rječnika iznosi protekli svijet prvih kršćana kao vrhunski uzor i kao mističnu ideju bratske čovječanske i nadnaravne Božje ljubavi., anticipirajući ujedno time i ideju unanimiteta koju su kasnije samostalno razvili Jules Romains, a osobito nenadmašni Tin Ujević.

Svojim pjesmama vjerskog ciklusa Deželić je htio donijeti protutežu protiv materijalizma i nadolazećeg prodora naturalizma. Pišući pohvalno o Deželiću Ivo Lendić¹⁴ ističe njegov blagi i sanjarski romantizam, a u *Zvucima iz katakomba* hvali njegov etički idealizam te ga vrlo visoko valorizira i uspoređuje s Francisom Jammesom. Ante Petravić¹⁵ piše kako pjesnik ne gubi svoj idealizam niti u realističkom spoznavanju svijeta kao suzne doline te posebno ističe njegovu suosjećajnost za bližnje. Deželićevu mističnu pjesmu *Anđeo bola* uspoređuje s velebnim vizijama Victora Hugoa u pjesmi *Le Contemplations*. Kad govori o cjelini Deželićeva svjetovnog i duhovnog pjesništva, Petravić smatra da su Deželićeve rodoljubne pjesme podosta pjevane po tradicionalnoj šabloni, a da „njegovom miroljubivom temperamentu ponajbolje odgovara familijarna

¹⁴ Ivo Lendić: „Dr. Velimir Deželić stariji, u povodu 75. godišnjice života“, Hrvatska straža, god. XI, br.48, 26. veljače 1939.; str. 4

¹⁵ Ante Petravić: „Velimir Deželić – Pjesme“, Prosvjeta, teč 8, br.2, Zagreb, 1900.; str. 59, 62-66. Isto i u Petravićevoj knjizi *Studije i portreti*, Zagreb, 1905.; str. 86-104

poezija“ ili danas bih taj uski atributni izraz pojasnila: Deželiću dobro odgovara intimna, tankočutna, mistična, lirsko-sanjarska, topla poezija, koja blisko koraca domjanićevskom stazom. Općenito, u doba Deželićeva života tadašnja književna kritika je pohvalno govorila o njegovu osobnom pjesništvu, ističući „iskrenost i toplotu čuvstva, misaonu snagu njezinu te ugledno obličje“. ¹⁶ Ali bilo je i oprečnih tonova. Tadašnji predstavnik modernističke kritike Milivoj Dežman ¹⁷ smatra da Deželićev blagi temperament želi svima ugoditi, te da je u pjesničkom stvaranju „zatajio svoju individualnost za volju obzirima i konvencionalnom tonu.“ (str. 32). U svojoj književnoj povjesnici Slavko Ježić ¹⁸ je čitavoj grupi kasnih romantičara (Harambašić, Arnold, Deželić, Hranilović) blago opatnuo izraz „patosa koji se često gubi u verbalizmu“. Nakon prevlasti modernističkog pravca u hrvatskoj poeziji, kasniji kritičari su sve više u kasnom romantizmu ili pseudoromantizmu gledali nerealnost, deklarativnost, čak određeno farizejstvo, dok je za pseudoromantičare očuvanje idealiziranja bilo prikrivanje životne golotinje. Kod nadolazećih hrvatskih književnih povjesničara Deželiću se postupno gubio trag. Možemo zaključiti: Deželićeva poezija bila je zapravo posljednji izraziti proplamsaj i ujedno izdisaj romantičarske stilske formacije u hrvatskoj lirici, a presudnu stranicu tog iščeznuća okrenuo je Silvije Strahimir Kranjčević koji je pokazao (usprkos nerazumijevanju i osporavanju Mahničeva književnog kruga) da buntovni stil i kritička ironijska slika ružne i nepravedne stvarnosti može duboko i uvjerljivo svjedočiti i rodoljubnu i ontološku čovjekovu zapitanost nad sudbinom svijeta.

Uočavajući temeljnu Deželićevu vodilju o istovjetnosti umjetničkog te rodoljubnog i etičkog cilja književnosti, kao i oblikotvorne kvalitete žive opservacije, iskrenog zanosa misli i birane retorične izražajnosti Nedjeljko Mihanović ¹⁹ naziva Deželića „praeceptor Croatiae“ – propovjednik nacionalnih, duhovnih i moralnih vrijednosti.

Sagledavajući s vremenske distance cjelinu Deželićevih stihova, možemo uočiti da se odraz autorovih uvjerenja i osobnog života vrlo iskreno i vjerno zrcalio u njegovoj poeziji. Deželićeva duhovna vjerska poezija ne nastaje iz poze i fraze, već iz najdubljih vjerskih emocija, jer, poput pjesnika Marina Sabića, i Deželić je doživio trenutak jednog cjelovitog duhovnog obraćenja.

¹⁶ Iz članka Ferde Rožića: „Književno-beletristički rad dra Velimira Deželića“, *Ibid.*, str. 133

¹⁷ Milivoj Dežman: „Iz književnog i umjetničkog svijeta“, *Život*, god.I, br. 1/3, Zagreb, 1900. str. 31-32, potpisan pod pseudonimom Iv.

¹⁸ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1000.-1941.*, Zagreb, Naklada A.Velzek, 1944. 2. izdanje – Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1993.; str. 270

¹⁹ Nedjeljko Mihanović: „O umjetničkoj strukturi Deželićeva književna djela“, *Ibid.*, str. 506

Njegova pjesma *Palingenezija*²⁰ svjedoči nazivom i sadržajem motiv ponovnog rađanja u vjeri. Zahvaljujući objavljenoj knjizi memoarskih zapisa autorova sina Velimira Deželića mlađeg²¹ u poglavlju *Obraćeni* (nav. dj. str. 418-428) pronalazimo bitnu dokumentaciju koja svjedoči pjesnikov ključni doživljaj vjere. Nakon prekida studija medicine i opredjeljenja prema književnom radu, kao i rane ženidbe, Velimir Deželić je proživio u Beču jednu duševnu krizu. Autorova tjeskoba bila je uzrokovana prekidom odnosa s ocem i odvojenošću od svoje djece, koje su on i supruga zbog financijskih prilika morali povjeriti na čuvanje tasta. Svoju utjehu Deželić je tražio u čitanju kršćanskih pisaca: nizozemske konvertitkinje Franciske van Leer, španjolskog konvertita Ramira de Maetza, tadašnjih popularnih njemačkih katoličkih pisaca – Albana Stolza, Klementa Hoffbauera i naposljetku velikog francuskog obraćenika Paula Claudela. U trenutku ključne odluke o pomirbi s ocem i povratku u Hrvatsku, Deželić je upravo pred kipom Bogorodice doživio vlastiti duhovni preobražaj:

“Da li je moje korake, a da ne znam, u taj čas vodilo moje trajno traženje cilja i svrhe života? Jesu li mojim hodom upravljale uporne molitve moje majke? – Našao sam se pred crkvenim vratima, pred onom crkvom u koju sam jednom davno ušao kad je to zaželjela moja Tonka, još vjerenica, stao sam pred onaj Madonin kip, napunjen snagom molitava, uzdisaja i potoka suza nesretnih i ožalošćenih vjernika, iz koje struji čudesna snaga. – Nisam molio, nisam ni ruke sklopio, ni kleknuo. U polutami gotske crkve razmotrio sam, prosudio i osudio svoj dosadašnji život..... Taj jedan čas bio je presudan po mene! Bio je životna prekretnica. Obratio sam se Bogu ocu svemogućemu i Spasitelju Kristu, kršćanstvu i Crkvi katoličkoj.“ (nav. djelo, str. 423)

Duhovno pjesništvo postalo je od tada presudna motivika Deželićeva pisanja, a svoju posljednju zbirku posvetio je upravo s težnjom da sudbinu hrvatskog naroda preporuči Bogorodici. Godine 1903. Deželić je osnovao Marijinu kongregaciju „Imaculata“ kojoj je svrha bila vjersko okupljanje hrvatskih laika, posebice žena, sa svrhom stvaranja masovnog katoličkog pokreta i njegova djelovanja za mirno oslobađanje Hrvatske.

²⁰ Ova snažna pjesma uvrštena je samo u 1. izdanje zbirke *Zvuci iz katakomba*, iz drugog je bespotrebno izostavljena, možda zbog toga što opisuje put od panteizma i poganstva prema obraćenju. Vjerojatno su priređivači 2. izdanja zbirke lik iz pjesme nepotrebno i doslovno poistovjetili s pjesnikovom osobom, pa iako u pjesmi može biti autobiografskih elemenata, ona je romantičarski koncipirana u prenaplašenim kontrastima bezbožničkog lutanja i pronalaska vjere te simbolizira doba obraćenja pogana u prve kršćane.

²¹ Velimir Deželić, ml.: *Kakvi smo bili – Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knj.I, Družba Braće Hrvatskog Zmaja, Zagreb, 2011.

Deželićeva 4. zbirka *Kraljica Hrvata* objavljena je 1936. kao 479. knjiga Jeronimske knjižnice Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima pod uredništvom dr. Josipa Andrića²². Kao član Marijine kongregacije pjesnik je više puta hodočastio u Marijine crkve, a u ovoj zbirci odabrao je ona svetišta koja su očito na njega ostavila najjači trag. Kao što je to u svom pogovoru naveo Deželićev kolega Petar Grgec²³ pjesme unutar zbirke nisu sve nastale u isto doba, pojedine su nastale oko 1902. u vrijeme stvaranja zbirke *Zvuci iz katakomba*, a neke su nastale „u ratnim i neposredno poslijeratnim osjećajima i razmatranjima“, dakle, u doba oko 1. svj. rata.

Kao i u brojnim drugim svojim pjesmama pisanim s temeljnim izražajnim habitusom romantizma, Deželić u marijanskim pjesmama eksponira zanosni govor koji oscilira u naglašenim kontrastima. Takvim postupkom isticanja polariteta između očaja i zanosa, beznađa i nade, predodžbe propasti i ekstaze spasenja pjesnički subjekt pojačava karakterizaciju zemaljskog doživljaja i razmišljanja prema svijetu vjere i vječnosti. Temeljni princip kontrasta zamijetio je i Petar Grgec sažimajući autorove motive i pjesničke slike sljedećim riječima: „U nekim pjesmama ostavlja Deželić olujne prizore i stilizirane opreke orkana i tišine, crnine i bjeline, pakla i neba te nam daje diskretne i intimne emocije tihe molitve, sabrane raskajanosti i smirenog očekivanja smrti.“²⁴ U sagledavanju cjeline ovih pjesama, posebice prvog dijela, uočavamo da one zapravo predstavljaju jedan zanosni Deželićev hodočasnički put po dragim i njemu poznatim hrvatskim marijanskim svetištima. Ipak, Marijina svetišta nisu primarno opisana u realističkoj maniri, već gotovo obratno: Deželić na krilima erudicije, ali i ponesene imaginacije oživljava prvobitni nastanak svetišta, te pjesničkom naracijom i slikovitošću dočarava najburnija vremena i prijelomna zbivanja za narod. Svojim znanjem uranja u povijest (kao i u brojnim svojim povijesnim romanima), ali s romantičarskim zanosom uvlači nas i u tkivo kršćanskih legendi i usmenih narodnih predaja, koje zbivanju pružaju patinu tajanstvenosti i nedokučivosti. U pjesniku uvijek gori i rodoljubni žar kao i njegova životom posvjedočena vrlina suosjećajnosti za bližnjega. Kroz stilističku maniru romantičarske baladesknosti i elegičnosti Deželić unutar pjesme često izražava i svoje emocije koje variraju od ekstatičnog zanosnog stanja s oduševljenim trenutcima narodnih vjerskih svečanosti, do samotne, intimne sabranosti iz koje izvire autorov lirski molitveni solilokvij.

²² 2. ponovljeno izdanje iste zbirke objavilo je iznova HKD sv. Jeronima (izdavač biblioteke: Stjepan Razum), 2014. u Zagrebu prigodom 150. obljetnice pjesnikova rođenja, ur. Alojz Jembrih, pogovori: Petar Grgec i Hrvojka Mihanović-Salopek.

²³ Petar Grgec: „Najnovija lirika Velimira Deželića starijeg“, u knjizi *Kraljica Hrvata*, HKD sv. Jeronima, Zagreb, 1936.; str. 43-46

²⁴ P. Grgec: „Najnovija lirika Velimira Deželića starijeg“, *ibid.* str. 45

Versifikacijsko-metrička struktura pjesama također je raznolika, u svečanim narativnim povjesticama autor redovito koristi dvanaesteračke ili trinaesteračke distihe, ili dvanaesteračke katrene, dok u lirskim, unutrašnjim prizorima reminiscencija pronalazimo strukturu soneta (npr. *Majka Božja Gorska, Gospa od Škrpjela*) ili osmeračke katrene (npr. *Gospa od Pojišana*) i druge kombinacije. Stihovi su redovito vezani rimom, a jedino u pjesmama *Magnificat* i *Marijina slava* pjesnik ne koristi rimu. Kao u prethodnim zbirka-kama tako i u ovoj, Deželić dokazuje vještinu versifikacije, stih mu je pravilan, često muzikalan, a majstor je u stvaranju kontrasnih slika. Pjesme obilježava birani leksik, neoromantičarski zanosni patos retoričke intonacije, ponesenost iskazane misli, slikovitost koja obiluje silinom osjećaja.

Unutar Deželićevih pjesama pronalazimo obilje dotaknutih podataka iz crkvene i nacionalne povijesti i ta građa zahtijeva od svojeg čitatelja poznavanje vlastite povijesti ili tvori poticaj u čitatelju da prouči činjenice iz prošlosti hrvatskog naroda i njegove višestoljetne pobožnosti. U kratkom pregledu pojedinih Deželićevih pjesama najvažnijih hrvatskih marijanskih svetišta prikazat ćemo vodeće povijesne izvore i kronike kojima se pjesnik služio u stvaranju svoje stihovne marijanske povjesnice.

U 1. pjesmi *Majka Božja Bistrička* oživljen je pronalazak čudotvornoga gotičkog Gospinog kipa koji je bio zazidan pred turskom opasnošću, a 1684. je pronađen. Unutar pjesme kao glavni lik pojavljuje se lik biskupa Martina Borkovića († 1687.) koji je dao poticaj traženju kipa i obnovi svetišta, a pored toga u pjesmi se spominje i župnik Molitor (koji je s kanonikom Stoklasom uspio pronaći kip) te možemo s vjerojatnošću pretpostavljati da je Deželić poznao najstariji prikaz kronike svetišta tiskan u molitveniku Petra Berkea *Kinč osebujni slavnoga orsaga Horvatskoga* iz 1765. Ova uvodna pjesma završava epifaničnom odom vjerničke radosti u kojoj Hrvati iz svih krajeva slave Marijin kip, oslovljavajući Bogorodicu *Kraljicom Hrvata*.

Drugu pjesmu Deželić posvećuje staroj gotičkoj, nekadašnjoj pavlinskoj crkvi Majke Božje Remetske i u završnoj codi spominje njezin titular *Fidelissima Advocata Croatiae* (Najvjernija Zagovornica Hrvatske). Autor dočarava Remete u prvobitnoj idili prirode, kad je okolina svetišta bila još nenaseljena, zapravo pusta, kako svjedoči njen naziv koji dolazi od riječi eremita, eremos (pustinjak). Pjesma spominje lik pavlina Iskvirina, koji je prema usmenom svjedočanstvu 1272. utemeljio samostan bijelih fratara. Moguće je da je Deželić čitao djelo pavlina Andrije Eggerera *Pharmacopea coelestis* (Nebeska ljekarnica) iz 1672. posvećeno čudesnim ispunjenjima zagovora i svetištu u Remetama. Unutar stihova pronalazimo i dva vrlo popularna ikonografska prikaza Bogorodice, kroz prvi Gospa zaklanja molitelje pod svoj plašt tj. postaje *Refugium peccatorum* (Utočište grešnika), a u

drugom prizoru pojavljuje se kao *Pomoćnica kršćana*, kako su je često likovno oslikavali u doba protuturskih ratova. Kroz obje prve dvije pjesme pjesnik prikazuje likove teških bolesnika i izriče svjedočanstva o njihovu ozdravljenju te se tako dotiče titulara Djevice Marije kao ozdraviteljice bolesnih – *Salutem infirmorum*.

Treću pjesmu, posvećenu baroknom arhitektonskom biseru - crkvi Majke Božje na Trškom Vrh u iznad Krapine, Velimir Deželić je oblikovao ispreplitanjem panegiričnih usporedbi Gospine nadnaravne ljepote s iskazima intenzificirane osjećajnosti molitelja koji vapiju roneći suze, drhću od potresenosti i dobivamo dojam da pred nama oživljavaju egzaltirane barokne pokorničke senjerijanske misije,²⁵ koje su pokajnicima donosile duševnu katarzu pročišćenja kroz suze. Motiv pokajanja i smirenja kroz suze odjek je i književne tradicije Gundulićeva spjeva «Suze sina razmetnoga», kao i brojnih formi «plačeva» od glagoljaških pasionskih srednjovjekovnih, pa do baroknih plačeva Tansilla i našeg Ignjata Đurđevića. Nažalost, današnje vrijeme izgubilo je razumijevanje za iskazivanje suza, te se takvi oblici iskaza prije smatraju posljedicom neuroze, negoli dubokim najfizičkim iskustvom sagledavanja vlastite savjesti i svijeta. Zbog toga, Deželićeve pjesme neće biti blisko očitljive percepciji suvremenih književnih generacija. U povijesnom pasusu ove pjesme samo se spominje, „vjerni sluga Joakim“²⁶ i s tom naznakom autor zapravo želi potaknuti svojeg čitatelja da nadalje sam istražuje osobe povezane uz povijest svetišta. Ovo svetište poznato je i po tome što na freski stropa označava Mariju kao *Mundi Melioris Origo* (Početak boljega svijeta).

U 4. pjesmi posvećenoj Majci Božjoj od Kamenitih vrata pjesnik nas uvodi *in medias res* u dramatični prizor požara koji je izbio na zagrebačkom Gornjem gradu u noći s 30. na 31. svibnja 1731., a u opisu tog zbivanja autor se naslanja na kroniku (*Annuae*) kanonika Adama Baltazara Krčelića iz 18. st. Pjesma nas sugestivno uvlači u trenutke plamene stihije, a oživljene su i scene iz života Zagreba, od stolovanja bana do molitvi običnog puka. U drugom dijelu ove pjesme, nakon prestanka požara i spasa Bogorodičine slike, kulminira zahvalnost naroda i gorljiva zamolba pjesnika Nebeskoj Majci da očuva hrvatsko opstojanje, vjeru i slogu.

²⁵ Senjerijanske misije – nazvane su prema glasovitom talijanskom isusovačkom propovjedniku i misionaru Paolu Segneriju starijem (1624.-1694.) koji je svojom razradom svećanih, egzaltiranih, dramatičnih propovijedi i misijskih obraćenja snažno utjecao na hrvatske duhovne pisce i propovjednike druge polovice 17. i 18. stoljeća, te su njegov stil misijskih propovijedi i poticaja na ispovijed primjenjivali i naši duhovnici, posebice Juraj Mulić u 18. st.

²⁶ Spomenuti lik vjernog sluge Joakima predstavlja povijesnu osobu franjevačkog redovničkog brata laika Joakima (Stjepana) Balagovića koji je 1669. donio iz Jeruzalema Marijin kip koji se danas nalazi na glavnom oltaru svetišta.

Kraću pjesmu strukturiranu od tri kitice dvanaesteračkih katrena s refrenom od dva distiha Deželić je posvetio planinskoj kapelici Kraljice Hrvata na Sljemenu koja je inicirana na poticaj izletnika Marijine Kongregacije iz Bazilike Srca Isusova u Zagrebu, izgrađena je 1932. prema nacrtima Jurja Denzlera, a posvećena 1933. Pjesma je temeljena na kontrastu koji suprotstavlja zanosnu pjesmu sljemenskih hodočasnika i oprečne vizije stanja u hrvatskoj stvarnosti gdje dominiraju prizori bezbožništva, apokaliptični prizori nemira, nesklada i ratne kataklizme.

S retoričkim pitanjem na počelu, u stilu usmene narodne pjesme, Deželić je opjevao Gospinu crkvu u Kutjebu. Međutim, u epicentru pjesnikove mašte nije se ovoga puta našla povijest, već pobožna predaja iz naroda. Narodno kazivanje opisuje naglu smrt Turčina koja predstavlja kaznu za njegov pokušaj uništenja Bogorodičine slike sabljom. Ovaj motiv nenadane kazne silnika i bogohulnika raširen je kod više slavenskih naroda. Gotovo identična narodna predaja pojavljuje se i kod Bugara, gdje se prema sadržaju narodne predaje pojavio i ikonografski likovni prikaz Bogorodice ranjene, ali neuništive, s ožiljkom od osmanlijske sablje, a naziva se *Ikona Bogorodica Esfigmeni*.²⁷ Obrazložiti ćemo kako i zašto je u ovoj pjesmi faktografija u drugom planu, a prvenstvo je dano pjesničkoj slobodi i simboličnosti. Pjesma spominje drvenu kapelu, a prema činjenicama iz povijesti Osmanlije 1529. uništavaju Gospinu crkvu u Kutjebu. No tadašnja kutjevačka crkva nije drvena, već prostrana gotička kamena građevina zvana „Opatija majke Božje de Gotho“ koju su još u 13. st. sagradili cisterciti. Drvene kapele nalazile su se u zavičajju obitelji Deželić u moslavačko-turopoljskom kraju. Pjesniku u pjesmi nije ovog puta važan realistički izgled crkve, već mu je bitan naglasak na ustrajnosti i neuništivosti vjerskog pouzdanja u Bogorodicu, a ujedno legenda nagoviješta nesretan završetak svakog silništva i pobjedu vjere nad zlom.

U stilu kraće Šenoine povjestice Deželić je oblikovao pjesmu posvećenu Tekijskoj Snježnoj Gospi opjevavajući povijesni postanak svetišta, vezan uz pobjedu Eugena Savojskog nad turskom vojskom kod Petrovaradina na blagdan Gospe Snježne 5. kolovoza 1716. U pjesničkom vihoru nemirnih ratnih slika Deželić ističe povijesni prikaz Gospe kao pobjednice i pomoćnice kršćanske vojske.

Crkvu Majke Božje Gorske kod Lobora Deželić dočarava utječući se utonuću svoga pjesničkog zamišljaja u davninu 13. stoljeća. Pjesnik nas uvodi u srednjovjekovne dane kad su utvrdu Oštrc na Ivančici nastanjivali vitezovi templari (pjesnik ih hrvatskim imenom oslovljava „božjaci“) koji

²⁷ Bugarska ikona *Bogorodica Esfigmeni* pohranjena je danas u Nacionalnoj hudožestvenoj galeriji u Sofiji.

su po predaji sagradili prvotnu Gospinu kapelu. Kulminacija pjesme u posljednjoj tercini soneta ističe propast znamenitog, nekoć moćnog reda i grada, simbolizirajući sliku ljudske prolaznosti, a uzdiže lik nasmiješene Bogorodice – voditeljice čovjeka prema nebeskoj dimenziji.

Svetište Majke Božje od Krasna i danas se često uspoređuje s velebitskim cvijetom, a Deželić upravo na simboličnom cvijetu gradi svoju pjesmu o ovoj crkvi. Prvi dio pjesme protkan je narodnom legendom prema kojoj pastiri pronalaze na panju neobičan cvijet s Marijinim likom i na tom mjestu se potom podiže Gospina crkva. Završetak pjesme naizgled se uklapa u stilsko okrilje legende, ali zapravo tvori simbolični obrat. Mistično viđenje prikazuje kako Gospin lik pruža ljudima zagonetni cvijet, a onaj koji ga pronikne na putu je prema zadobijanju vječnog života. U ovom pjesničkom tkanju koji fluktuiraju između obrisa hagiografske legende i mistično-simbolične metafore, Bogorodica zadobiva ulogu voditeljice na putu - *Viarum duxtris* koja upravlja lutajuće kršćane prema dosegu raja.

Ocrtavajući proslavljeno marijansko svetište na Trsatu, pjesnik se ponovno priklanja okrilju čudesne predaje te opisuje kako anđeli prenose Nazaretsku kućicu iz Svete zemlje na Trsat i potom u Loreto. Iako je Deželiću kao neumornom povjesničaru bilo jasno da su Marijinu kuću najvjerojatnije prenosili vitezovi templari, spašavatelji kršćanskih relikvija, (moguće je pretpostavljati i da je autor poznao Kašićevu kroniku *Istoria Loretana*, tiskanu u Rimu 1617.), on se ipak u pjesničkom izričaju radije okreće prema mističnom snovitom romantičarskom zamišljanju anđela i ugođaju nadstvarne vizije. No potom u kontrastni drugi dio pjesme ulazi gorka hrvatska stvarnost – plač istarske majke koji simbolizira talijansko prisvajanje istarskog teritorija. U toj zlokobnoj realnosti pjesnik se utječe Gospi Trsatskoj – *Salvatoris Virginum* za spas svojeg naroda iz „babilonskog mraka“ tj. sužanjskog položaja.

Svoj žar za teme rodoljublja i povijesti Deželić je skladno ujedinio u pjesmi posvećenoj zaštiti Gospe Sinjske u glasovitoj bitci pod Sinjem 1715. Međutim i u ovoj pjesmi u kojoj se Gospa odaziva na molbe kao obraniteljica vjernog naroda, uporište branitelja i *Turis fortissima* (Tvrđava najснаžнија), Deželićeva poletna mašta upleće irealni udio legendarnog viđenja: prema interpoliranoj narodnoj predaji vidio se usred bitke lik Gospe u velikom sjaju na zidinama tvrđave.

Svetište Majke Božje od Utjehe u mjestu Trošmarija Deželić je doživio u kontrastu između opisanih ljepota ličkog planinskog pejzaža, obližnje kristalno bistre rijeke Dobre i prisutne tuge prostora koja izvire iz spoznanja tegobne prošlosti i vjekovitih područja ratnih bitaka zbog kojih su Hrvati

stekli naziv „Antemurale Christianitatis“ (Predziđe kršćanstva). Uživljavajući se u prostor „u vrtlogu bola gdje strmene hridi pepeljasti, tmasti oblaci sve krune“, u osjećaje svih onih nevoljnih koji su boravili na tom nesigurnom području, pjesnik pokazuje na lik Gospe tješiteljice i nade beznadnih (*Spes desperantium*).

Ne zaboravljajući vjekovne zagovore hrvatskih moreplovaca i Gospu kao *Stellu maris* Deželić je opjevao i poznato zavjetno svetište splitskih pomoraca – Gospu od Pojišana. U stilu romantičkog, baladičnog osmeračkog spjeva prikazao je dojmljivim, dramatično živim vizualnim prizorima elementarnu snagu podivljalog mora i pučku predaju o našašću čudotvorne Gospine slike.

Kipu Gospe od Ružarija (koji se tradicionalno za blagdan Velike Gospe nosi u procesiji iz Vele crikve u Blatu na Korčuli do crkve Sv. Marije u Poju) pjesnik je posvetio poletnu slavljeničku himničku odu. Približio se ugođaju iz Franjine *Pjesme Stvorova* te je u ime flore i faune, svijeta i svemira, ljudi bogatih i siromašnih, izrekao pohvale Gospi koja preko krunice otvara čovjeku put duhovnog oslobođenja.

Laude Kraljici krunice Deželić je iskazao i u narednim pjesmama: prvo je svečanim tonom opisao značenje i moć moljenja krunice, a stihovi su nastali u prigodi otvorenja Kapelice Kraljice krunice 1930. u Zagrebu. Iako prigodne pjesme redovito sadrže više deklarativnosti negoli pjesničkog dojma, Deželić se pokazao kao vješt autor biranoga svečanog govora. Druga pjesma koncentrirana je na opis molitvene moći krunice koja ujedinjuje zemaljski svijet s nebeskim, a nastala je u jednostavnoj strofnoj pjesmi pitkih osmeračkih katrena. Nakon što je o. Jordan Viculin uglazbio ovu pjesmu, ona je postala jedna od omiljenih i najpopularnijih pjesama hrvatskog crkvenog kantuala.²⁸ Ovim pjesmama o krunici Deželić je ujedno odao počast i povijesnoj tradiciji, jer je štovanje krunice jedno od temeljnih oblika pučke pobožnosti u Hrvata, širi se intenzivno početkom 17. st. kroz djelovanje brojnih bratovština *Gospe od Krunice*, a osobito je zaživjelo tijekom posljednjeg Domovinskog rata kao simbol zaštite i obvezni okovratnik hrvatskih branitelja.

Uspoređujući u duhu narodne pjesme otočić Gospe od Škrpjela u zaljevu Boke kotorske s bijelim labudom, Deželić se iznova uživljava u zagonetnost davne predaje. Usmena predaja priča kako su 1452. tijekom noćne plovidbe, na morskoj hridi ispred Perasta, ribari pronašli Gospinu sliku. Povijest umjetnosti utvrdila je da je proslavljenu sliku lika Gospe od Škrpjela naslikao 1452. Kotoranin, gotičko-renesansni slikar Lovro Dobričević. Ali ovdje Deželiću

²⁸ Podrazumjeva se hrvatski crkveni kantual Zagrebačke nadbiskupije pod nazivom *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb, 1985., koji se upotrebljava u liturgijskoj glazbi.

nije primarno važna faktografija, već ga kao istinskog romantičarskog pjesnika privlači tajanstveno, neobjašnjivo, čudesno ozračje koje se stvara unutar narodne skaske i diskurza usmene predaje.

Najsnažniji odraz proživljavanja dramatične povijesne kobi i neuvijena iskaza očajavanja, napisao je Deželić u potresnoj tužaljci o svetištu Gospe Olovske iz 14. st. Stvarajući epičnu trinaesteračku strukturu koja katrene prekida uvodnim i završnim uzdasima zamolbe Gospi Olovskoj za spas, pjesnik je opisao pogibeljnu sudbinu hrvatskog kršćanstva u porobljenoj Bosni, kao i prvobitnog svetišta koje je u vremenu Osmanlija nestalo u osvajačkom plamenu. U turobnoj slici molitvenih vapaja, Gospa se narodu pokazuje kao jedina *Consolatrix afflictorum* (Tješiteljica tjeskobnih).

U drugom kraćem poglavlju Deželićeve marijanske zbirke sabrano je još šest različitih pjesama: samo prva dotiče se najpoznatijeg europskog svetišta u Lurdu, dok su ostale meditativni zapisi autorovih osobnih individualnih vjerskih proživljavanja. Možemo reći da su te pjesme više privatnog značenja i da u njima nema značajnije izvornosti, neke podliježu i patetičnoj deklarativnosti. Među njima se razinom slikovitosti ističe pjesma *Magnificat*, u kojoj izdvajamo pjesnikov zamišljaj Gospe kao skromne, radišne prelje, a tek miris simboličnih bijelih ruža svjedoči njezinu iznimnu nadnaravnu posvemašnju usmjerenost prema Stvoritelju.

Zaključno možemo ustvrditi: Deželićeva ekspresija trajno se napaja u oazi proteklih vremena, vibrira između predaje i povijesti, raste na umijeću dojmrljive pjesničke opservacije, a leti u dinamičnim pjesničkim slikama na krilima romantičarskog zanosa, idealizma i religiozne ozarenosti.

Učestalim postupkom ispreplitanja povijesno realnog i legendarno nadstvarnog Deželić se zapravo nastojao vinuti prema simboličnom i transcendentnom promatranju svijeta, u kojem se iza naizgled realističkih, povijesno učestalih zbivanja skrivaju viša otajna značenja i dublje zakonitosti, a njih ljudi u monotoniji i prozaičnosti svoje svakidašnjice prestaju opažati i nemaju snage razmatrati. Interferiranjem povijesnog i legendarnog, odnosno stvarnog i nadstvarnog, Deželić je težio izbrisati čvrste granice između svijeta provjerljivoga opipljivog poimanja i nesputanoga duhovnog refleksivnog gibanja. Po tom ispreplitanju granica stvarnog i nadstvarnog Deželić pokazuje i svoju pripadnost modernizmu.

U vremenu kad je *Hrvatska moderna* otvorila vrata bezbrojnim mogućnostima istraživanja jezične ekspresije, Deželićev romantičarski zanos činio se anakronim koracanjem po prijeđenim stazama. Ali danas, kad smo zasićeni naturalističkom brutalnošću i alogičkom rasplinutošću postmodernističkih

eksperimenata, vraćamo se uznositim Deželićevim stihovnim krilaticama i oživljavamo kroz Deželića izvornost prvobitnog kršćanskog zanosa nalik Chateaubriandovim *Les Martyrs*. U Deželićevoj duhovnoj kršćanskoj poeziji pronalazimo donkihotskog romantičarskog viteza koji, svijetu usprkos, ne želi napustiti svoje pouzdanje i nadu u humanu i obraćeničku viziju čovjeka.

Važnija literatura:

- Deželić, Đuro, Dora Sečić, Milovan Petković: *Dr. Velimir Deželić stariji (1864.-1941.)* Zbornik radova, Braća Hrvatskog Zmaja, sv. XXV., Zagreb, 2002.
- Deželić, Mladen: «Velimir Deželić i Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, god. 33, Zagreb, 1990., str. 1-30.
- Deželić, Velimir, ml.: *Kakvi smo bili – Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knj. I, Družba Braće Hrvatskog Zmaja, Zagreb, 2011.
- Dežman, Milivoj: „Iz književnog i umjetničkog svijeta“, *Život*, god. I, br. 1/3, Zagreb, 1900. str. 31-32 (autor potpisan pod pseudonimom Iv.).
- Getliher, Alojz: „Velimir Deželić, luč katoličanstva u Hrvata“, *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 51-60.
- Grgec, Petar: „Najnovija lirika Velimira Deželića starijeg“, u knjizi *Kraljica Hrvata*, HKD sv. Jeronima, Zagreb, 1936.; str. 43-46.
- Hegedušić, Ivo: „Mladi u hrvatskoj književnosti“, *Obzor – spomen knjiga*. Zagreb, 1935.
- Jelčić, Dubravko: „Deželići u hrvatskoj književnosti“, *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 37-40.
- Kujundžić, Nedjeljko: „Socijalni etos Velimira Deželića st.“ *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 97-104.
- Lendić, Ivo: „Dr. Velimir Deželić stariji, u povodu 75. godišnjice života“, *Hrvatska straža*, god. XI, br.48, 26. veljače 1939.; str. 4.

- Matanović, Julijana: „Prokleti grad Velimira Deželića (dijaloško čitanje)“, u knjizi: Velimir Deželić: *Prokleti grad*, (prir. J.Matanović), „Školska knjiga“, Zagreb, 1995.; str. 94-95; J. Matanović: „Izvlačenje iz zaborava“ u knjizi *Krsto i Lucijan*, Zagreb, 2003.
- Mihanović, Nedjeljko: „O umjetničkoj strukturi Deželićeva književna djela“, *Forum*, god. XXXI, knj. LXIV, br. 12, Zagreb, 1992.; str. 503-507, Isto i u *Velimir Deželić stariji – Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 27. i 28. XI. 1992. u Mariji Bistrici i Zagrebu*, Družba Braća Hrvatskog Zmaja i NSK, Zagreb, 1993.; str. 41-46.
- Petravić, Ante: „Velimir Deželić – Pjesme“, *Prosvjeta*, teč. 8, br. 2, Zagreb, 1900.; str. 59, 62-66.
- Petravić, Ante: „Velimir Deželić“ u knjizi *Studije i portreti*, Zagreb, 1905.; str. 86-104.
- Plejić, Ivana: „Deželićeva Krešimirijada“, *Književna revija*, Osijek, god. 34, br. 1-2, 1994.
- Rožić, Ferdo: „Književno-beletristički rad dra Velimira Deželića“, *Hrvatska prosvjeta*, god. I, br. 3, Zagreb, 1914.; str. 133-141.

Spiritual Poetry of Velimir Deželić, Sr

The paper presents the work of Velimir Deželić, Sr (1864 - 1941), as a vice-president of the Croatian Society of St. Jerome, Zagreb, and as an important co-founder of the association - *Kolo hrvatskih književnika* (Croatian Writers' Circle) in 1913. Being a poet of expressed Catholic orientation, his literary work in former Yugoslavia was neglected. Recently, interest in his historical novels has re-emerged. This paper attempts to re-analyse and re-evaluate his poetry of Christian orientation and places this opus in the context of the late Romance period movements of expression. In particular, it examines the role and powerful reflection of Marian devotion within the spiritually-inspired poetry of Vladimir Deželić.

Keywords: Velimir Deželić, *Kolo hrvatskih književnika*, Marian devotion, poetry of Christian orientation